Térképgaléria

[1]Magyarország-térképe 1709-ből

Augustissimo Romanor. Imperatori Iosepho I. Hungariae regi invistissimo mappa hanc Hungariae propitiis elementis (Bécs, 1709)

Az első felméréseken alapuló Magyarország-térkép, amelyet a készítő I. József magyar királynak ajánlott. Az eredetileg nürnbergi születésű Johann Christoph Müller (1673-1721) hadmérnök eredetileg Luigi Ferdinando Marsigli (1658-1730) itáliai születésű, de osztrák szolgálatban álló hadmérnök ezredes és tudós meghívására érkezett hazánkba, hogy az 1699. január 26-án aláírt karlócai békében foglaltak értelmében a több mint 800 km hosszúságú új határ kitűzéséhez szükséges térképező munkálatokban vegyen részt. Ez az első olyan térkép hazánkról, amelyet valamely közhivatal a nagyközönség használatára is kiadott. A térkép készítésének és kiadásának aktualitását több körülmény is alátámasztotta. A lezajlott török háborúkat követően, a II. Rákóczi Ferenc (1676-1735) vezette szabadságharc idején igenis nagy szükség volt arra, hogy hazánkról szóló térkép azt sugallja: a természeti javak adottak, csupán vállalkozó szellem és béke szükségeltetik az ország felvirágoztatásához.

Magyarország kéziratos térképe 1664-ből **[2]**
Descriptio ac delineatio totius Hungariae et Transyvalniae plaga in qua hodierno die bellum geritur

Az egykori könyvtáralapító, gróf Széchényi Ferenc gyűjteményéből származó, Stengri Emánuál szerkesztette pergamenre rajzolt és finoman kidolgozott kéziratos térkép elsősorban szépségével tűnik ki a korszak más hasonló művei közül.
A térkép bal alsó sarkában a magyar címer mellett a Báthory-család farkasfogas címer, mint Erdély jelképe kapott helyet.

[Magyarország-térképe 1806-ból](#) **[3]**
Mappa generalis Regni Hungariae... (Pest, 1804-1810)

József nádor (1776-1847) pártfogását is élvező katonatiszt, térképész Lipszky János (1766-1826) készítette el hazánk első részletes, csillagászati helymeghatározáson alapuló térképét. Mappája huzamosabb ideig alapul szolgált azok számára, akik e térségről kívántak térképet alkotni. E nagyméretű falitérkép munkálatait hosszú szervezőmunka előzte meg. Az ország határai mentén történő csillagászati méréseket Bogdanich IMRE Dániel (1762?-1802), a budai csillagda vezető csillagásza végezte. A térképet rézlemezbe Gottfried Prixner és Karacs Ferenc metszette, az előbbi a „szituációt”, az utóbbi pedig a feliratokat. Karacs kiválóságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy esetenként 1 mm körüli betűkkel megírt feliratok is tökéletesen olvashatók.

Első magyar nyelvű iskolai földgömb 1840-ből **[4]**
Első magyar földteke a' legújabb kútfők után (Bécs)

Nagy Károly (1797-1868) csillagász, közgazda és publicista tervei szerint készült az első magyar nyelvű, kifejezetten az iskolai földrajztanítást támogató Földgömb, amelyet gróf Batthyány Kázmér ajándékaként az iskolák ingyen kaphattak meg. A Hírnök 1840. évi 77. száma már örömmel adja hírül a magyar közönségnek, hogy az első magyar földtekék elkészültek, s hogy Batthyány Kázmér bőkezűségéből minden olyan magyar iskola ajándékul kapja azt, amelyben „a földiratot nagyobb terjedelemben tanítják”. Míg a 83. számából megtudhatjuk, hogy rövid idő alatt nem kevesebb, mint 128 földgömb került kiosztásra. Korabeli adatok szerint egy-egy földteke előállítási ára 25 ezüst forintba került. A nagylelkű készítők e tekékből egyetlen példányt sem adtak pénzért, hanem csak az arra méltóknak ingyen, szeretetből, tiszteletből. A glóbuszt Nagy Károly tervezte, míg magát a pontos térképrajzot Kirillovics Euthimiusz aknász-hadnagy szerkesztette meg, a rajzot Bernhard Biller metszette rézbe. A gömb kivitelezési munkálatait Lukács Dénes tüzértiszt irányította. Az egész vállalkozás anyagi hátterét pedig a tudományokat, a magyar nyelvű oktatást bőkezűen támogató, majd a szabadságharc alatt külügyminiszteri feladatokat is ellátó, ezért utóbb emigrációba kényszerülő, gróf Batthyány Kázmér 10 000 ezer ezüst forinttal támogatta.

Magyarország természeti és gazdasági erőforrásait bemutató térképe 1791-ből **[5]**
Novissimaregni Hungariae potamographica et telluris productorum tabula. – Wasser und Producten Karte des Koenigreichs UngarnMagyarország természeti tulajdonságának tüköre (Vienna)

Korabinszky János Mátyás (1740-1811) tanár, könyvkereskedő és térképszerkesztő nem kisebb feladatra vállalkozott e térképe elkészítése során, mint bemutatni Magyarország természeti-gazdasági erőforrásait. A világ ez az első olyan térkép, amely egy ország természeti és gazdasági erőforrásait mutatta be nagy részletességgel, ma ilyen feladatot a nemzeti atlaszok töltenek be, amelyek mögött tudományos intézet sora áll. Korabinszky elsősorban levelezései alapján gyűjtötte össze tematikus térképe megszerkesztéséhez szükséges adatokat.

Magyarország só kereskedelme 1773-ban **[6]**
Mappa Regni Hungariae demonstrans universas caesareo regias salis stationes. Regis Hungariae,

Croatiae, Schlavonia, magni item Principatui Transilvaniae ingremiatas, Posonii

A Magyar Kamara alkalmazásában álló Milecz Imre 1773-ban készült térképe az alkalmazott ábrázolási megoldásnak köszönheti különlegességét. A térképtörténetben ugyanis elsőként a szállított áru - esetünkben a só - mennyiségét egy vagy több párhuzamos vonallal jelölte, attól függően, hogy az adott szakaszon mekkora volt a forgalom. A só kereskedelme királyi monopólium volt, éves szinten többet jövedelme származott a kincstárnak, mint az arany értékesítéséből.

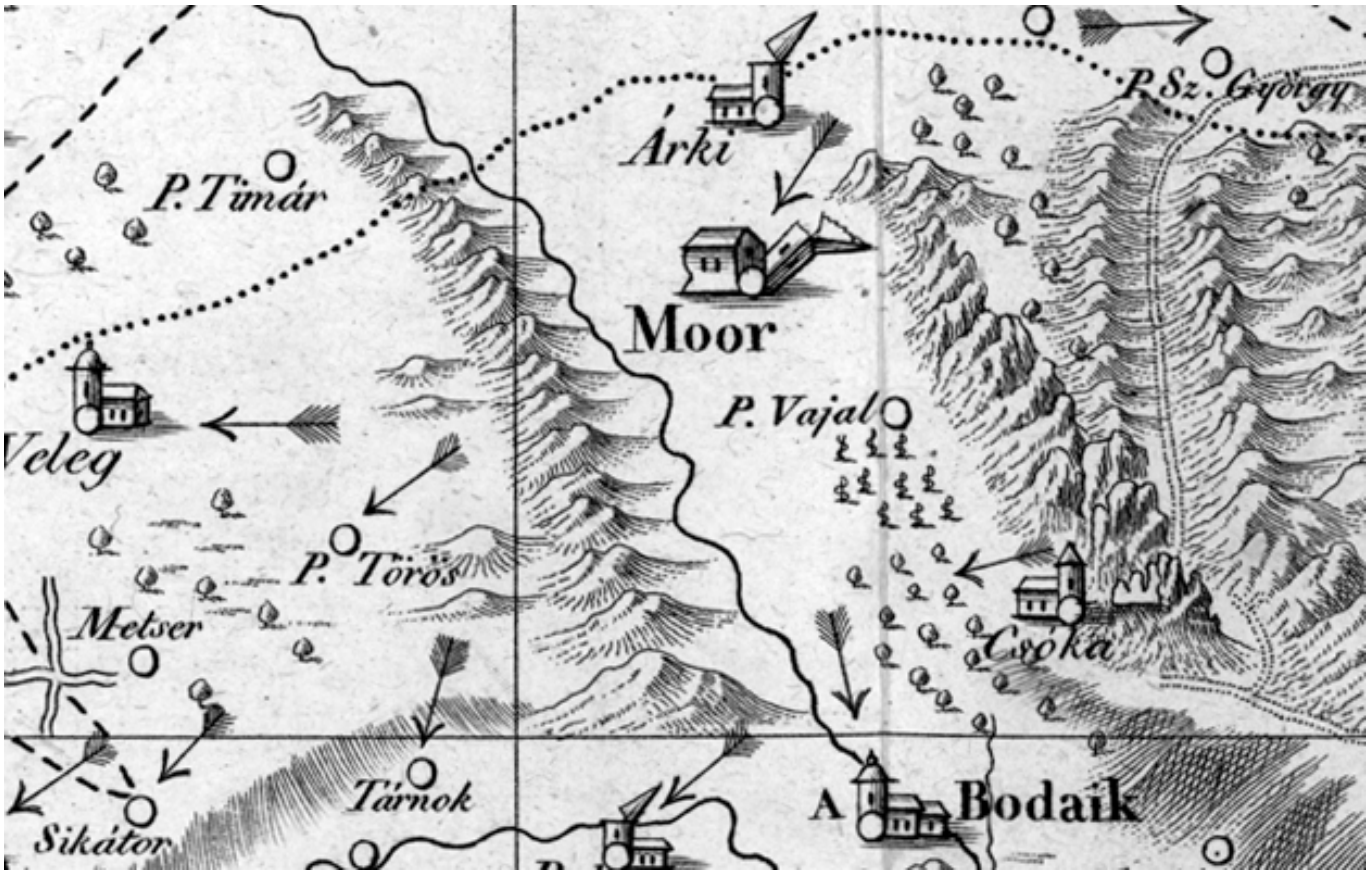
Esztergom 1595. évi ostromának térképe **[7]**

A Térképtárban található legrégebbi kéziratos térkép Esztergom 1595. évi keresztény ostromát ábrázolja.
Szerzője, Pompeo Floriani itáliai hadmérnök, aki a pápai hadakkal maga is részt vett a küzdelemben.

Bécs és Belgrád közötti út térképe 1717-ből **[8]**
Viagio Vienna sino Petro Varadino con la sua distanza di miglia da una citta a l'altra di presente si intaglia di Belgrado asediato. (Venezia).

E különleges látképszerű térképet a fiatal VI. Károly német-római császár portréja díszíti.
E mű igen ritka, más európai közgyűjteményekben előfordulásáról nincs tudomásunk.

Móri földrengés 1810. január 14-én **[9]**
Tabula exhibens loca in provincia Albensi terrae motu anno 1810 die 14. Jan. maxime adflieta. (Budae, 1814)

A világ első földrengéstérképe, amelyről már leolvasható volt az egyes területen a károkozás mértéke. Komáromtól a Balaton északi részéig húzódó terület szeizmikusan Magyarország egyik legaktívabb területe. 1810. január 14-én reggel 6 óra után nem sokkal pattant ki a Mór környezetében z egyik legjelentősebb károkat okozó magyarországi földrengés. A földrengésről az egyik szemtanú, a Móron tartózkodó bodajki jegyző az alábbiakat vetette papírra: "*Elsőbben is maga körül és alatta mindent egyik oldalról a másikra hullámos mozgásban rémülten látott inogni, majd ezen mozgás ismét függőleges mozgássá változott, minek folytán minden, amit látott, föl alá mozgott. Mindez még semmi kárt nem okozott, de azután a rögtön erősödő földmozgásra az épületek előtte összeroskadtak.*" E térkép Kitaibel Pál (1757-1817) Tomtsányi Ádámmal (17?-18?) közösen írt Dissertacio terre motu in genere in specie Morensis műben látta meg a napvilágot.

Az ókori Róma **[10]**
Urbis Romę, totius olim orbis domitricis, situs: cum adhuc extantibus, sacrosanctę vetustatis monumentis Pirrho Ligorio Neap. Inventor [Róma, 1560-1570]

Róma, császárok és pápák városa, évszázadokon át volt a Római Birodalom, később a nyugati kereszténység igazgatási és kulturális központja. A városról már az ókorban is több térkép készült, a középkorból, leírások részeként vagy épp zarándokok számára készítve, számos látkép vagy látképszerű térkép maradt fenn. A reneszánsz idején indult a város építészeti múltjának tudományos igényű feltárása és térképezése. E munkákkal összefüggésben készült Pirro Ligorionak (c.1513 -1583), a nápolyi születésű sokoldalú tudósnak ezen térképe is. Ligorio, aki mérnök, építész, festő és térképkészítő is volt egy személyben, az 1540-es évek végén kapcsolódott be a város ókori romjai szisztematikus feltárási munkálataiba. A mintegy tucatnyi térképét az 1552 és 1563 közötti években szerkesztette. Az ókori Rómáról készített első térképe 1552-ben jelent meg, amelynek számos későbbi változata közé sorolhatjuk az itt látható igen ritka térképet is. A térkép nagy részletességgel ábrázolja a császárkori Rómát, jól szemléltetve azon ismereteknek a színvonalát, amellyel a 16. század második felében a város múltjának kutatói rendelkeztek.

Hollandia 1610-ben **[11]**

Comitatus Hollandia = T Graefschap Holland [Amsterdam]

A 17. század a holland térképkészítés aranykora. A század folyamán, különösen az első évtizedekben, számos ún. díszkeretes ország- és tartománytérképet készítettek és adtak ki Amszterdam térképműhelyeiben. E művek egy-egy ország, tartomány földrajzi-topográfiai térképét gazdag, a terület életét, lakosságát, városait bemutató művészi színvonalú metszetekkel egészítették ki, keretezték. A század első felének egyik legjelentősebb térképmetszője és -kiadója, Pieter van den Keere (1576-c. 1646) is számos ilyen díszkeretes térképet adott közre. Van den Keere itt látható rendkívül ritka térképe, jelenleg csupán öt teljes példánya ismert, 1610-ben jelent meg. A mű térképi részét Abraham Goos (?–1643) metszette, díszkeretének ábrázolásai Claesz. Jansz Visscher (1587-1652) invenciózus terveit és a rézkarctechnikában is kitűnő keze munkáját dicsérik.

Az Ibériai-félsziget, 1613-ból **[12]**
Typus Hispaniae ab Hesselo Gerardo delineata et juxta annotationes Doctiss. D.ni Don Andreae d'Almada S. Theologiae Publici Professoris apud Coimbricenses emendatus. [Amszterdam]

A fólió méretű ún. díszkeretes térképek 17. század eleji kedvelt műfaját minden jelentősebb korabeli térképkiadó több térképpel gazdagította. Ezek közé tartozott Hessel Gerritsz. (c. 1581-1632) is, a századelő kiváló rézmetszője, térképszerkesztője és –kiadója, aki 1617 és 1632 között a Holland Kelet-Indiai Társaság főkartográfusi tisztét is betöltötte. Miután a század első éveiben Willem Jansz. Blaeu (1598/9-1673) műhelyében, fő feladatként, térképek díszkereteinek rézkarcait készítette, 1608 körül önálló térképkiadóként is a közönség elé lépett. Az Ibér-félsziget itt látható fólió méretű térképét Gerritsz. saját négy lapos, 1612-ben közreadott, a században nagy hatású térképe kisebbítésével készítette. A mű a félsziget korabeli uralkodóinak portréival, fontosabb városaival, tájaival és lakóinak alakjaival keretezett, míg a térkép jobb alsó sarkát III. Fülöp (1578-1621) spanyol uralkodó királyi címere díszíti. A térképet 1613-ban és 1614-ben Gerritsz. maga adta ki, majd azt követően a térkép lemeze P. van den Keere-hez (1576-c. 1646), tőle pedig, 1617-től a Hondius-családhoz került. Az itt látható térképnyomat az 1613. évi első kiadás egyetlen ismert teljes példánya.

Oroszország 1613-ból

[13]
Tabula Russiae ex autographo, quod delineandum curavit Foedor filius Tzaris Boris desumta, et ad fluvios Dwinam, Zuchanam, aliaque loca, quantum ex tabulis et notiis ad nos delatis fieri potuit, amplificata ... [Amszterdam]

Oroszország földrajzi-kartográfiai megismerésének 17. század eleji alapműve az itt látható térkép. Szerzője és kiadója H. Gerritsz (c. 1581-1632), a jeles amszterdami rézmetsző, térképszerkesztő és –kiadó, a korban elérhető legfrissebb írásos és térképi adatokra támaszkodva készítette e művét. A térkép szerkesztéséhez használta az Isaac Massa (1586-1643) holland kereskedő által oroszországi tartózkodása idején összegyűjtött kéziratos térképeket, így, miként azt a címfelirat is közli, a tragikus véget ért Fjodor Godunov cárevics (1589-1605) által rajzolt országtérképet, Moszkva város térképét is, de használta Gerard Mercator (1512-1594), Tomasz Makowski (c. 1575-1630), Adrian Veen (c. 1572-1631 u.), Willem Barentsz. (1550-1597) térképeit is. Az így megalkotott mű a század térképi ismereteinek és minden később szerkesztett országtérkép alapjává vált. Az 1613. évi kiadás igen ritka változat, Gerritsz. már a következő évben, 1614-ben bővítette és javította a művet. A későbbiekben a térképlemez a Blaeu-kiadóhoz került, amely földrajzi világatlaszaiban még évtizedekig forgalmazta.

[14]

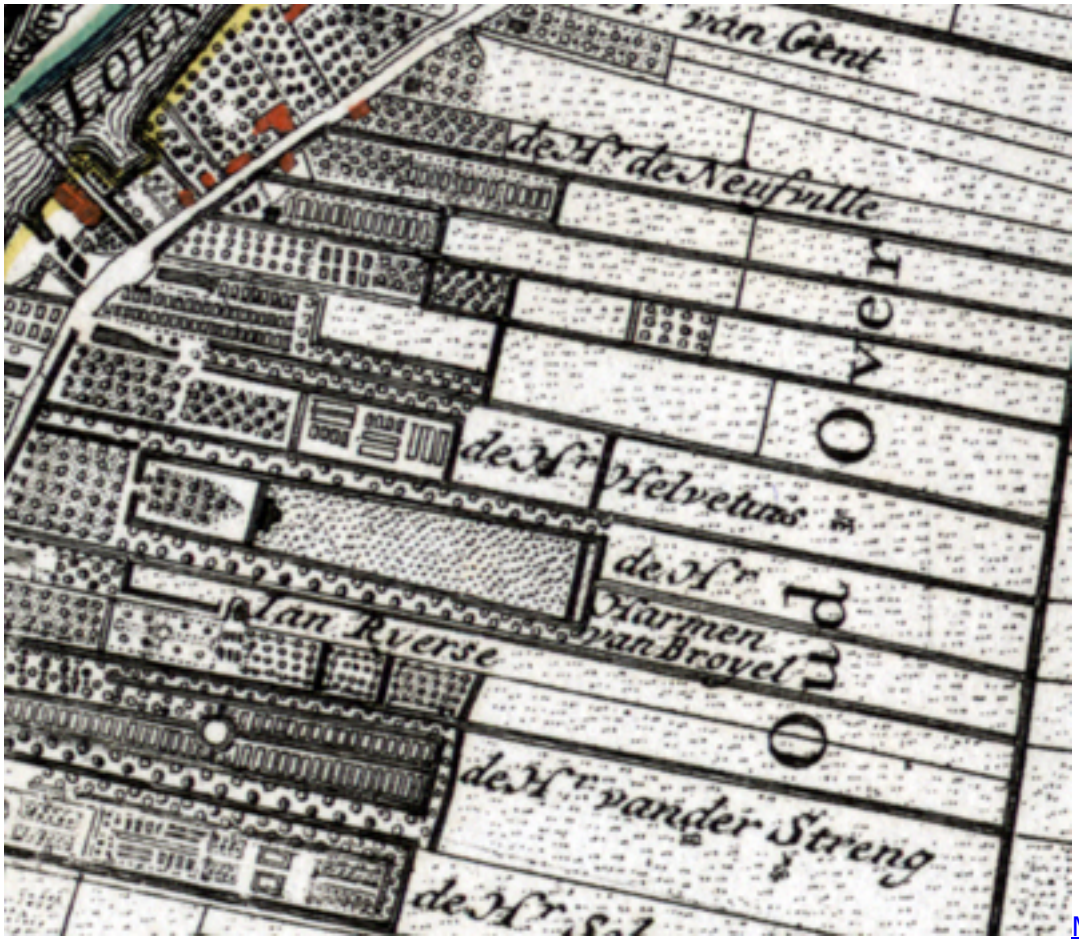
A Földközi-tenger hajózási térképe, 1595-ből **[15]**
Thalassographica tabula totius maris Mediterranei, ...[Amszterdam]

Az 1590-es évektől a Földközi-tengeren megélénkülő holland kereskedelmi hajózás részletes és holland nyelvű navigációs könyveket és térképeket igényeltek. Ezen igények kielégítésére készült a tragikus sorsú, az Északkeleti-átjáró keresése közben 1597-ben meghalt kiváló holland tengerész és térképkészítő Willem Barentsz. (1550-1597) alapvető műve, a *Nieuwe beschrryvinghe ebnde Caertboeck vende Midlandtsche Zee*. A műben számos részterület hajózási térképe mellett az egész Mediterraneumot bemutató hajózási térképet is közreadtak, amely a szakirodalom szerint a kor neves hajózási és térképészeti szakértőjének, Pieter Planciusnak (1552-1622) az alkotása. A térképet azonban nemcsak a navigációs mű részeként, de holland tengerészek, kormányosok önállóan is használták. Talán az itt látható példány is, amelynek bal oldali hiányzó negyede másolattal lett kiegészítve, ilyen használatban sérülhetett meg egykoron.

Olinda 1630. évi ostroma **[16]**
De Stat Olinda de Pharnambuco, verrovert by den E. Generael Hendrick C. Lonck, Anno 1630. 't Amsterdam, [1630 után]

A 17. századi Hollandiában népszerű térképműfajaként ismerték, készítették és használták az ún. újságtérképeket. A sokfajta grafikai és szöveges anyagokból összeállított s az ország közvéleményének az aktuális, döntően hadi események iránti érdeklődését kielégíteni szándékolt művek egyik vezető készítője és kiadója Claesz Jansz. Visscher (1587-1652) volt. Visscher nemcsak kiváló rézmetsző művész, tájképek készítője és kiadója volt, de egyúttal a század egyik meghatározó amszterdami térkép- és atlaszkiadó cégének alapítója is. Az itt látható mű a 17. század első felében a Kelet-Brazília feletti uralomért folytatott portugál-holland harcok egyik, épp holland diadalát, Olindának, a régió akkori központjának a holland flotta általi elfoglalását mutatja be - képekkel, térképekkel és gazdag, az események részleteit közlő szöveggel, egyszerre holland és francia nyelven is.

Minden és Loosdrecht térképe, 1734-ből **[17]**
Nieuwe kaart van Mynden en de Loosdrecht [Amsterdam]

Települések birtokainak felmérése, térképezése évszázadok óta a térképkészítés egyik alapfoglalatossága. Nem volt ez másképp Hollandiában sem, ahol a tengerrel és a belföldi vizekkel folytatott küzdelem részeként a térképkészítés már a 16. században nélkülözhetetlen eszközzé vált. A kis területek térképezésének holland különlegességeként említhetjük viszont, hogy a kis területek, tólecsapolások, polderek kialakítása, települések vagy épp vízgazdálkodási társulatok birtokainak térképeit számos esetben nyomtatott formában, sokszorosítva is kiadták. Az itt látható térkép az Amszterdam és Utrecht között elterülő Loosdrecht és Mijnden birtokait mutatja be. A terület topográfiai viszonyait nagy részletességgel bemutató térképet, szinte panorámaszerű életkép egészíti ki, amely a vidék békés életébe nyújt művészi színvonalú betekintést. A térképet Jan Spruytenburg Holland tartomány geodétájának felmérése alapján a kor vezető holland térképkészítő –s kiadója a Cóvens & Mortier cég műhelyében szerkesztették. A kiadó művüket a vidék urának, egyúttal Amszterdam város tanácsosának Lieve Geelvincknek (1676-1743) ajánlották. A térkép bal felső sarkában az ő címere ékesíti az ajánlás szöveg díszkeretét.

Az apostolok útjai és Szent Pál élete **[18]**
Peregrination der Apostolen und das leben Pauli [Lüneburg 1620]

A Bibliát gyakran forgató keresztények számára a 16-18. századokban számos, a Szentírásba illeszthető térképsorozatot adtak ki. E térképsorozatok készítésében és kiadásában a protestáns országok, mindenekelőtt Hollandia járt élen. Az itt bemutatott térképet viszont a lüneburgi Stern-kiadó, Johann Stern (1582-1656) és Heinrich Stern (1592-1665) adta közre. A térkép és az apostolok életéből vett jelenetek művészi kivitelű rézkarcait a kor kiváló amszterdami rézmetszőjének alkotásai. A térkép hátoldalán a Szentírásból vett, az apostolok életére vonatkozó részletes leírás található, amely egyúttal a térképet keretező életképek magyarázatául is szolgálnak.

A szárazföldek és tengerek hegységrendszerei **[19]**
Planisphere physique où l'on voit du pole septentrional ce que l'on connoît de terres et de mers … [Paris] 1756

A 18. századi francia kartográfia egyik legnagyobb alakja, Philippe Buache (1700-1773) sokoldalú munkásságának egyik talán legérdekesebb szeletét azon korai tematikus térképek képezik, amelyek a fizikai földrajz különböző jelenségeivel foglakoznak. Az itt látható világtérkép is ezek közé tartozik. A század közepén Buache egész térképsorozatot szentelt a Föld hegységeinek, e hegységek szárazföldi és tengeri kapcsolatainak, ill. e kapcsolatokra vonatkozó elképzeléseinek. E térképek, így e világtérkép is, különleges és a bizonyos értelemben a tengerfenék domborzati viszonyaira vonatkozó legkorábbi elképzeléseket tárnak elénk. A térkép 1757-ben a francia királyi akadémia felügyelete alatt és engedélyével a *Cartes et tables de la Géographie physique ou naturelle* c. műben, Buache kiadásában jelent meg.

Kapcsolódó honlapok:

Tabula Hungariae – Lázár-térkép [20]

Széchényi Ferenc térképei [21]

Mikoviny Sámuel mérnök, térképész [22]

Forrás webcím: https://oszk.hu/terkepgaleria

Hivatkozások:
[1] https://oszk.hu/sites/default/files/Mo-Muller-1709.jpg
[2] https://oszk.hu/sites/default/files/Mo-keziratos-1664.jpg
[3] https://oszk.hu/sites/default/files/Mo-Lipszky-1806.jpg
[4] https://oszk.hu/sites/default/files/foldgomb-1840.jpg
[5] https://oszk.hu/sites/default/files/Magyarorsz%C3%A1g-1791.jpg
[6] https://oszk.hu/sites/default/files/Mo-sokereskedelem.jpg
[7] https://oszk.hu/sites/default/files/Esztergom-1595.jpg
[8] https://oszk.hu/sites/default/files/Becs-Belgrad-1717.jpg
[9] https://oszk.hu/sites/default/files/mori-foldrenges.jpg
[10] https://oszk.hu/sites/default/files/okori-Roma.jpg
[11] https://oszk.hu/sites/default/files/Hollandia-1610.jpg
[12] https://oszk.hu/sites/default/files/Hispania-1613.jpg
[13] https://oszk.hu/sites/default/files/Oroszorsz%C3%A1g-1613.jpg
[14] https://oszk.hu/terkepgaleria
[15] https://oszk.hu/sites/default/files/hajozasi-terkep-1595.jpg
[16] https://oszk.hu/sites/default/files/Olinda-1630.jpg
[17] https://oszk.hu/sites/default/files/Mynden-1734.jpg
[18] https://oszk.hu/sites/default/files/apostolok-utjai.jpg
[19] https://oszk.hu/sites/default/files/TA-160-01.jpg
[20] http://lazarterkep.oszk.hu/
[21] http://szechenyiterkepek.oszk.hu/
[22] http://mek.oszk.hu/06400/06422/html/index.htm